

О.І.Дуда

С.М.Рибачок

доценти кафедри іноземних

мов ТНЕУ

УДК—001.4(802.0)336.71

Структурно-семантична організація англійських термінологічних словосполучень атрибутивного типу у підмові кредитно-банківської справи 2013 р.

Стаття присвячена аналізу структурних особливостей термінологічних словосполучень атрибутивного типу у підмові кредитно-банківської справи сучасної англійської мови як одному із основних способів термінологічної номінації. Встановлено особливості семантичних зв'язків між компонентами термінологічного словосполучення у формі класифікації семантичних відносин. В межах досліджуваної субмови здійснено розподіл атрибутивних термінологічних словосполучень за ступенем смислової розкладності та за ступенем відображення в них системності понять певного термінологічного ряду.

Ключові слова: термінологічні словосполучення атрибутивного типу, семантизація, нерозкладні термінологічні словосполучення.

Structural and semantic organisation of terminological attributive productive models in English Banking and Credit Terminology System.

Article is devoted to the analysis of structural peculiarities of attributive productive models in English Banking and Credit Terminology System as to the main way of terminological nomination. The peculiarities of semantic interrelations between the components of attributive productive models were determined as classification of semantic relations. Attributive productive models were singled out according to the sense divisibility and to the degree of reflection of conceptual systemness within the investigated sublanguage.

Key words: terminological attributive productive models, semantization, indivisible terminological attributive productive models.

Негативні зміни, що відбуваються в економічному й політичному житті України, а саме економічний занепад, політична криза викликають необхідність переходу до такої системи ринкових відносин, які базуються на правдивому економічному суверенітеті. Останній є неможливим без докорінних змін у підході до кредитних відносин та без формування ефективної грошово-кредитної системи. Відтак, запровадження передових банківських технологій, які розповсюдились у більшості цивілізованих країн,

вимагає дослідження системних та функціональних аспектів кредитно-банківської термінології, де одним із основних способів термінологічної номінації є термінологічні словосполучення.

Основою спеціальних текстів англійської субмови кредитно-банківської справи, як і в інших субмовах, виступають терміни і термінологічні словосполучення (ТСС), котрі утворюються трьома способами: морфологічним (афіксна і безафіксна деривація, словоскладання, аббревіація); синтаксичним (процес лексикалізації словосполучень); семантичним (процес переосмислення загальноживаної лексики на основі метафоричного і метонімічного перенесень). Оскільки морфологічний спосіб номінації не може повністю задовільнити потребу у мовних знаках для виразу нових понять і їх диференціації, тому у цьому процесі велику роль відіграє процес ускладнення вже існуючих мовних комплексів, тобто синтаксичний і семантичний способи термінотворення. Останні два лінгвісти відносять до активнодіючих мовних тенденцій.

На сучасному етапі розвитку галузевих термінологій поряд із термінами-словами все частіше з'являються терміни-словосполучення різних структурних типів, котрі утворюються у процесі синтаксичного способу термінотворення.

У термінознавстві до цього часу існує багато суперечливих питань щодо місця терміна в системі мови, його специфіки, функції і щодо визначення терміна взагалі. У зв'язку з цим вихідним положенням цієї статті є наступне: "Под термином мы понимаем слово (или словосочетание) специальной сферы употребления, являющееся наименованием научного или производственно-технологического понятия и требующее дефиницию" [6,с.15] .

Загальну класифікацію термінів здійснюють, виходячи з їхньої морфолого-синтаксичної структури. Як правило, виділяють два основні типи термінів: 1) терміни-слова і 2) терміни-словосполучення. В лінгвістичній літературі, окрім назви терміни-словосполучення, існують інші: термінологічні словосполучення, складені терміни, термінологічні конструкції, термінологічні комплекси. Ми користуватимемось терміном термінологічні словосполучення (ТСС).

За морфологічним типом стрижневого слова ТСС у кредитно-банківській термінології (КБТ) можна поділити на: субстантивні (forward margin), ад'єктивні (free of delivery) і дієслівні(to set controls on expenditure). Найпоширенішою моделлю субстантивного ТСС з атрибутивним зв'язком є n_1+n_2 , де n_1 може бути розширеною групою препозитивних атрибутивних іменників: farm mortgage bankers' association (асоціація компаній фермерського іпотечного кредита). До субстантивних моделей з атрибутивним зв'язком належать також конструкції: $PrI+n$ (де PrI – дієприкметник): drawing account – поточний

банківський рахунок; PrII+n : dishonored check – чек, не прийнятий до оплати банком; Adj+n: personal chattels – рухоме майно. Атрибут у цій моделі може бути складним прикметником: long-term commitment – довготривала передача; short-term performance – короткотермінове здійснення.

Поряд із прикметниками та іменниками атрибутивний зв'язок з іменником у субстантивному ТСС можуть забезпечувати і прислівники, займенники, неповні речення: either-or choice – вибір "або-або"; away quotation – котирування, яке не відповідає існуючому рівню цін на ринку; tax-free selfgenerated funds – новостворені фонди, звільнені від податків; a six months rent-free period – шестимісячний період, звільнений від орендної плати. У ролі означення може виступати числівник: first line reserves – валютні резерви, які входять до складу грошових резервів центральних банків; third market – здійснення у США угод купівлі\продажу цінних паперів на позабіржовому ринку брокерами, які не є членами біржі.

Атрибутивні компоненти у моделях з атрибутивним зв'язком виконують визначальну, диференціюючу і класифікаційну функції. Атрибутивний зв'язок передбачає строге дотримання загальної субстантивної моделі: визначальна частина ТСС+означуваний іменник. З двох існуючих у англійській мові видів атрибутивних субстантивних словосполучень – з атрибутом в препозиції і у постпозиції – продуктивнішим виявляє себе перший, оскільки саме у такій моделі простежуємо механізм мовної компресії. У результаті трансформації атрибутивної прийменникової конструкції отримуємо відповідні структурні моделі препозитивних атрибутивних словосполучень: n1+prep+n2: balance of trade – trade balance (торговий баланс); account of capital – capital account (рахунок капіталу (назва статті у балансі)). Атрибутивна конструкція з прийменником with трансформується у компактніший препозитивний атрибут: ratio with acid test – acid test ratio (відношення суми ліквідних активів до суми боргових зобов'язань фірми).

Означальні підрядні речення у КБТ також є джерелом трансформації у атрибутивні словосполучення із препозитивним атрибутом: capital which was geared highly – highly geared capital (капітал, сформований за рахунок облігацій); capital which is convertible into cash – readily convertible capital (вільно оборотний капітал). Згідно з вимогами лаконізму, економії мовних засобів конструкції із постпозитивними означеннями, вираженими діеприкетниковими зворотами, мають тенденцію трансформуватися у атрибутивні групи у препозиції: property earned privately – self-earned private property (приватна власність, здобута власною працею); letter of credit advised specially – advised specially credit letter (авізований акредитив, виставлений банком на певного кореспондента). Отже, атрибутивні ТСС є ефективним засобом мовної економії у сучасній англійській кредитно-банківській

літературі.

За ступенем смислової розкладності і за ступенем відображення в них системності понять певного термінологічного ряду атрибутивні ТСС можна поділити на два типи: 1) нерозкладні ТСС і 2) ТСС, які зберігають самостійність кожного з компонентів.

Наприклад: bear market – ринок, на якому спостерігається тенденція до пониження курсів і на якому переважають спекулянти, що грають на пониження; blue chips – найпопулярніші акції, котрі мають високий курс (як правило, акції ведучих компаній); blue sky laws – американські закони, які регулюють випуск і розміщення цінних паперів з метою запобігання випуску сумнівних паперів; currency basket – "кошик валют", набір валют, середній курс яких береться за основу у встановленні розрахункової валютної одиниці (наприклад, екію). Спосіб творення цих ТСС – семантичний. Усі структури утворились внаслідок метафоризації.

Значення ТСС другого типу мотивується повністю чи частково значенням компонентів. ТСС цього типу утворені синтаксичним способом. Він є одним з основних (поряд з морфологічним) способів термінотворення і має високий ступінь продуктивності. ТСС другого типу зберігають самостійність кожного з компонентів: deficit financing – дефіцитне фінансування, bank deposit – банківський депозит, investment bank – інвестиційний банк. Семантизація ТСС усталеного типу, ускладнених дещо ідіоматичним характером взаємовідносин між компонентами, сприяє оптимізації термінологічної компетентності, спрощує процес розуміння банківської термінології, оскільки дозволяє декодувати інформацію, основними носіями якої у КБТ є терміни і ТСС.

Словосполучення другого типу не фіксуються у спеціальних фінансово-економічних словниках як самостійні одиниці. Ці ТСС характеризуються широкою валентністю у межах КБТ, ясною семантичною структурою, значення якої реалізується шляхом складання семантичних ознак окремих компонентів, можливістю переставлення складових частин чи самостійним поширенням одного з компонентів.

За своєю структурою ТСС можуть складатися з двох і більше компонентів. В залежності від кількості компонентів, що входять до складу ТСС, останні можуть бути дво-, три- і чотиричленні. П'яти- і шестичленних ТСС в текстах і документах КБТ виявлено не було.

Найчисельнішою моделлю ТСС у КБТ є модель двочленного ТСС n_1+n_2 розкладного типу: business bank – комерційний банк. У двочленних ТСС визначальний компонент може бути складним іменником чи складним прикметником, а також обидва компоненти можуть бути складними за будовою: single-establishment company – компанія, що володіє одним підприємством; extraordinary expenditures – надзвичайні витрати; bare-boat

charterparty – чартер на судно, зафрахтоване без екіпажа, контракт, який може бути прийнятий банком як забезпечення платежу по кредиту, наданому судновласнику.

Трикомпонентні словосполучення утворюються за різними моделями, основними серед яких є: Adj+n1+n2: active trade balance – активний торговий баланс; unfavourable trade balance – пасивний торговий баланс; Adj1+Adj2+n: callable long-term capital – довгостроковий капітал, що може бути затребуваним; Adj+PartII+n: unilateral unrequited transfers – односторонні некомерційні перекази (платежі і поступлення); PartI+Adj+n: fitting current transactions – приведені у відповідність поточні розрахунки; n+eponym+n: marine Lloyds Register – судновий реєстр Ллойда. Модель епонімних ТСС є менш чисельною у КБТ. Епонімний компонент ТСС денотує політичного діяча, особу чи відомого магната. Структурні паралелі епонімних ТСС різняться лише в морфолого-синтаксичному аспекті, що не супроводжується семантичними чи стилістичними відмінностями. Наприклад: Markov renewal process – renewal process of Markov (Марковський процес відновлення); Maxwell Stamp's composite currency unit – composite currency unit of Maxwell Stamp's (складена валютна одиниця Максвелла Стемпа).

Якщо наявність автентичної синонімії свідчить про недостатню зорганізованість терміносистеми, то морфолого-синтаксичні паралелі епонімичних ТСС не суперечать головним вимогам до неї: однозначності, точності, стилістичної нейтральності. Спільність епоніма різнить морфолого-синтаксичні паралелі від так званих повних синонімів із характерним для останніх варіюванням лексичних засобів. Ці паралелі можна означити ще як морфолого-синтаксичні варіанти.

За своєю семантикою тричленні ТСС є складними фінансово-економічними поняттями, де визначальні компоненти уточнюють і виділяють важливі ознаки визначуваного терміна, роблять його однозначним для розуміння у економічному тексті, банківському документі.

Серед багатокомпонентних ТСС нами виділені і чотирьохкомпонентні терміни, утворені в основному за рахунок розширення термінів більш простої структури в складну за різними моделями. Основними серед них є: Adj+n1+n2+n3: central reserve city banks – банки, розташовані в центральних резервних містах; Adj+n+PartII+n – foreign banks earmarked balances – заброньовані кошти на рахунках в іноземних банках; Adj1+Adj2+n1+n2 – international independent investment banking – міжнародна незалежна інвестиційно-засновницька діяльність банків; Adj1+Adj2+ PartII+n: alternate derivative guaranteed deposit – сукупний похідний депозит, повернення якого гарантовано владою.

Слід відзначити, що із зростанням кількості приєднаних лівих атрибутів, термін стає громіздким і починає проявляти тенденцію перетворення у абревіатуру. Так, наприклад,

атрибутивні TCC Government National Mortgage Association (GNMA) – державна національна асоціація іпотечного кредиту; Inter-American Development Bank (IADB) – міжамериканський банк розвитку зустрічаються в кредитно-банківській літературі як у розгорненій, так і в скороченій формах.

Незалежно від кількісного складу багатокomпонентного TCC, ядро у ньому визначає поняття, а залежні атрибути конкретизують це поняття. Вони називають відносні ознаки ядра атрибутивного словосполучення, тобто інші об'єкти, співвідносні із денотатом ядра. Семантичні відношення між компонентами атрибутивного TCC відображають відношення денотатів у реальній дійсності. Останні дослідження виявили зрушення у вивченні TCC атрибутивного типу в бік семантики цього мовного явища [4,с.9].

Особливості семантичних зв'язків між компонентами TCC атрибутивного типу дозволили виявити наступні чотири класи семантичних відносин: 1) клас посесивних відносин; 2) клас локативних відносин; 3) клас темпоральних відносин і 4) клас суб'єктно-об'єктних відносин.

1. Англо-русский экономический словарь. Под ред. А.В.Аникина. М., 1977.
2. Бурлакова В.В. Основы структуры словосочетания в современном английском языке. Л., 1978.
3. Бурлакова В.В. Учение о словосочетании в трудах зарубежных лингвистов. М., 1971.
4. Волкова М.А. Атрибутивные словосочетания в семантической структуре текста // Единицы языка в функциональном аспекте. Тула, 1991.
5. Головин Б.Н., Кобрин Р.Ю. Лингвистические основы учения о терминах. М., 1987.
6. Даниленко В.П. Русская терминология: опыт лингвистического описания. М., 1977.
7. Money College Guide, 1993.
8. The World Bank annual report, 1995.